

JAG DRÖMMER OM FOLKHÖGSKOLAN

En följetong - som i gamla tiders tidningar!

Kapitel 2. Det historisk-poetiske

Everything I say is like some cargo hidden in the hold of a sunken ship

RICHARD JACKSON

Ur *Resonance* (2010)

På skrivarkurserna upplevde jag de sista åren under min verksamma tid ett fenomen som jag inte riktigt begrep: jag kunde inte enkelt referera till litteratur som jag, eventuellt naivt, antog att alla hade läst, om inte hemma i soffan, så på litteraturtimmarna i skolorna. Jag visste att svensklärarna inte längre hade någon gedignare litteraturhistorisk bakgrund. Det var längesedan man slopade läsningen av hela verk på universitetets svensklärarytbildning, och litteratur från äldre tid inskränkte sig, enligt mina kursdeltagares utsago, till listor över böcker som borde läsas och som ingick i något som kallades det klassiska arvet. Få hade dock verkligen läst dem. Jag kunde inte referera till texter jag antog hörde alla till: *Nässlorna blomma*, *Doktor Glas*, *Gösta Berlings Saga*, *Röda Rummet*, *Peer Gynt*, *Faust*, *Madame Bovary* osv osv ner till Horatius eller Homeros. Det gick inte. Under de senaste tjugofem åren har jag inte hittat en enda klassisk text som alla i en skivargrupp hade läst. Vid ett tillfälle var den enda bok alla hade läst *Liftarens väg till galaxen*.

Jag antar att de flesta som läser *Folkhögskoleveteranen* känner till idén med att låta ekonomi- och juridikstudenterna vid Jönköpings högskola läsa över 100 skönlitterära verk under sin fleråriga utbildning. Den lärare som skulle undervisa dessa unga blivande jurister och ekonomer, dvs människor som kommer att ha att göra med medborgare i deras svåraste stunder, konstaterade, att de saknade elementära kunskaper om människan (med undantag för några som kommit till högskolan via folkhögskolan, hoppas jag). Bara i skönlitteraturen kan man lära sig vad människan är. Det var en av grundtankarna hos Grundtvig, och en av de tankar jag kommit att hålla särskilt högt genom alla år, det 'historisk-poetiske'; det låter trist och konstigt, men tanken är lysande. Det är ju inte för inte som Nobelprisen delas ut i ämnen som rör grundforskning om existensen: fysiologi, kemi, fysik och – litteratur. Skönlitteraturen är människokunskapens grund-

forskning. Vad det är att 'vara människa'? Bara i litteraturen, den goda, nota bene, kan man få prova vad godhet är, hur sorg och glädje verkar, vad människan förmår i omöjliga lägen. Och bara i skönlitteratur från främmande områden kan vi förstå att när det gäller den mänskliga existensen så är grundförutsättningarna desamma vare sig man bor i den mexikanska öknen, på Ganges stränder eller i Finspång.

Professorn i Jönköping ville diskutera begreppen 'brott' och 'straff' men kunde inte referera ens till Dostojevskijs roman eller till Kafkas *Processen*. Han försökte finna något annat litterärt exempel, men innan han hittade en text alla i gruppen kunde referera till hade han nått *Emil i Lönneberga*! Han lär ha sagt okej. Och frågade eleverna om de kom ihåg när lilla Ida frågade Emil vad ett 'hyss' var och Emil svarade: "Det vet en inte förrän pappa ropar Eeeemil!" En litterär replik blixtbelyste en obegriplig svårighet, och en för mängder av människor livsavgörande problematik.

Men mina skrivarkurselever läste om komplicerade mord i påhittade miljöer eller om världar där alla hade röntgenblick och inplanterade datachips i skallen. Och Mexicos öknar eller Ganges likbål var inte bara okända. De bar ingen kunskap som kunde användas. Jag kan bli lite trött på vår moderna skolas oerhörda ödslighet. Min yngsta dotter (en klok journalist) tänkte fira midsommar med sin far och kom ner till Nordiska för att vi tillsammans skulle åka upp till Malungs folkhögskola. När vi stannade för att äta i Åmål utbrast hon: "Finns Åmål?!" - Förmodligen råkade hon nysa medan läraren passerade Dalsland i geografielektionen om Sverige.

Nu läser vi om nya förändringar på den svenska bokmarknaden. Och nu är det kris på något sätt. Igen. Låt mig citera en text jag just skrivit för ett annat ändamål: Detta med krisen i bokbranschen återkommer så regelbundet att man

kan fråga sig om man har rätt att använda ordet 'kris'. Sjukdomstermen skapades före penicillinets tid för gamla inflammationer. Man blev sjuk, det blev värre och så nådde man en krispunkt. Vid denna kunde det gå åt två håll. Och bara två håll. Antingen frisknade man till och återgick till det vanliga livet. Eller så dog man.— Jag var med om sjuttiotalskrisen på bokmarknaden. Ni vet den där som kastade ut nyanlända och debutanter och som resulterade i ett nytt förlagsklimat. Mängder av först stencilförlag sedan nystartade småförlag tog hand om det spännande nya. Det var så exempelvis Bruno K Öijer debuterade. Enkla stencilade häften. Biskops-Arnö stod förmodligen för papperet och hophäftningen, för det var därifrån jag fick mig mitt ex tillsänt. Jag har nämligen hans första. Den kostade fem spänn den gången — men kolla på nätet vad man får för häftet idag!

Eftersom det trots allt finns en bokmarknad så dog den i alla fall inte den gången, och inte vid några av de senare kriserna heller. Så 'kris' är kanske inte rätt ordval. Återgått till normalt liv har den väl heller inte, bokmarknaden. Krisen gäller den här gången det vi köper, *vad* vi köper, och det betyder som bekant i förlängningen: vad förlagen ger ut. Krisen gäller konstant nog också skönlitteratur. Inte bara att svenska folket envisas med att bara köpa ungefär fem böcker (alla bestsäljare) om året och av dem fyra inhemska, oftast språkligt undermåliga deckare (helst av kvinnliga författare eller av någon Larsson) samt en internationell stolighet à la Dan Brown. Genomgående kan man säga att när man läst dem har man läst dem — och glömt dem. Nej, förlagen klagar nu över att väsentlig och kvalitativ litteratur inte köps, särskilt inte översatt skönlitteratur av hög halt. Till och med Nobelpristagarna glöms bort, när det skall köpas in till hängmattan.

Det ligger något betänkligt i denna utveckling. Låt mig berätta en historia. För några år sedan besöktes Sverige av ett tjugotal indiska författare, författare från alla delar av den väldiga subkontinenten. Där talas, som bekant, inte ett språk, utan kanske femhundra, och där skrivs inte heller på ett språk, utan på kanske femton. När vi som värdar på Nordiska folkhögskolan beskrev våra fantastiska svenska författare slogs vi av att just ingen var bekant för gästerna. Astrid Lindgren, Selma Lagerlöf. Jodå. Någon kände till Stig Dagerman och någon hade läst en engelsk översättning av Lagerkvist.

Men alla dessa makalösa fantastiska samtida svenska författare då? När Enquist nämndes var det någon som nickade. Och Tranströmer förstås. Men alla de andra?

Det var när jag frågade vem gästerna ansåg vara Indiens största författare som något synnerligen intressant inträffade. För första gången talade alla i munnen på varandra och det var tydligt att en författare som skrev på Bengali och enligt en av gästerna var planetens viktigaste författare överhuvudtaget inte var känd i Kerala. En av författarna hävdade att världens störste lyriker skrev på malayalam, och det blev knäpptyst. Jag frågade om alla höll med. Nästan ingen kände överhuvudtaget till honom! Han var inte översatt. Här gäller det författare inom samma land. Inte översatt. Han var totalt okänd för dem som inte kunde läsa något av dravidaspråken. Och det översattes inte, om det inte först gjordes till engelska och sedan vidare till tamil eller gujarati eller något av de andra indiska språken. Och det rör sig inte om små språk. Tamil talas väl av kanske fyrtio millioner människor och bengali av betydligt fler. Också deras författare ger ut böcker som beskriver och försöker förklara livet. Som de flesta seriösa författare gör. Hur man skall förstå den här udda existensen vi alla genomlever.

Och det kanske finns någon på något av dessa oöversatta språk som är en Strindberg eller en Ibsen, en Kafka eller en Hemingway... Hur många av *Folkhögskoleveteranens* läsare har läst de senaste mästerverken av författarna från teluguområdet (stort som Tyskland eller Frankrike)? Vi får bara händelsevis veta. Bara om någon råkar kunna språket, drabbas av författaren och ger sig i kast med att överföra telugu till ärans och hjältarnas. Och om sedan något förlag låter en läskunnig förläggare och inte en på ekonomiavdelningen besluta om utgivning, trots att boken kanske kommer att säljas i tvåhundra exemplar. Ja, händer detta, då får vi kanske läsa ett mästerverk som förändrar oss på ett sätt som ingen svensk deckare någonsin kommer att göra. Men den indiska diskussionen visade med all önskvärd tydlighet att mitt skrivarkursproblem var mer utbredd än jag anat.

Just detta gäller den nuvarande krisen. Vi får allt färre översättningar. Och i förlängningen allt mer isolerade kursdeltagare på folkhögskolornas skrivarkurser. Inte bara det egna litterära arvet, bagaget, vårt eget historisk-poetiske livsnödvändiga, utan den väldiga koffert

som Goethe, Camus eller Steinbeck är försvinner i hanteringen.

Det land som inte ser om sitt översättarhus blir ett land som kännetecknas av provinsialism, där det viktigaste vi vet kan vara att ett uthus brunnit i Vetlanda eller att spåren frusit sönder i Hallsberg. Härförleden fick en ung finländska det största nordiska priset, och jag antar att hennes bok nu kommer att bli köpt, och kanske läst, av många. Men de andra finska författarna då? Hur många unga finländare har du, kära gamla kollega som läser dessa rader, läst under vintern?

Vi kan inte kalla oss globala om vi inte håller reda på vad som händer på andra ställen på globen. Den översatta litteraturen är en livsnödvändighet, om inte krisen skall sluta i det alternativ som jag talade om i början. Död. Jag kan bara buga imponerad när jag ser hur små förlag i Sverige tar detta på allvar. Översätter

slovenor, indonesier, tunguser och folk som skriver på ungerska, singalesiska eller tohono. Men de stora förlagen, de som har resurserna, de som tjänar hundratals millioner på någon svensk Larsson eller Mankell. När ser man en ny familjeroman från Malawi eller det tjere-missiska Ryssland på de förlagen? Nej, det händer inte. Det är det som är den verkliga krisen. Och i förlängningen kommer det att bli allt svårare att referera till något som helst utom det allra senaste, det allra ytligaste, det allra mest umbärliga. Jag har funderat. Jag drömmer naturligtvis om folkhögskolan. Hela tiden. Men jag har sannerligen funderat över om någon skulle ha lust att undersöka vad man på dagens folkhögskolor läser av klassisk litteratur? Som man en gång gjorde, om man får döma av gamla årsredogörelser. Vem skulle kunna genomföra en sådan undersökning? Jag menar: nu när Lars Furuland inte längre finns bland oss...

Stewe Claesson